

Шифр «Диференціація доходів»

**КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ТА ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗНИЖЕННЯ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ**

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Динаміка зміни та аналіз показників диференціації доходів населення доходів населення в Україні	4
Розділ 2. Методичні та прикладні засади комплексної порівняльної оцінки міжрегіональної диференціації доходів населення	13
Розділ 3. Основні положення стратегії зниження диференціації доходів у регіонах України	20
Висновки	29
Список використаної літератури	31
Додатки	33

Вступ

Актуальність теми. Virішення проблеми зниження диференціації доходів населення є особливо актуальним для України та її регіонів в теперішній складний період розвитку національної економіки. Адже від того, як рівномірно будуть розподілені доходи залежить і справедливість отримання належного доходу незалежно від місця проживання громадянина.

Мета роботи полягає в проведенні комплексної оцінки та обґрунтуванні стратегії зниження міжрегіональної диференціації доходів населення. Це обумовило необхідність вирішення **таких завдань**:

- вивчити склад, структуру та динаміку зміни доходів населення в Україні;
- провести аналіз показників диференціації доходів населення;
- розробити методичні та прикладні засади комплексної порівняльної оцінки міжрегіональної диференціації доходів населення;
- обґрунтувати основні положення стратегії зниження диференціації доходів у регіонах України.

Об'єктом дослідження є рівень диференціації доходів населення в Україні та її регіонах. **Предметом дослідження** є методичні та прикладні аспекти обґрунтування напрямів зниження міжрегіональної диференціації доходів населення.

Методи дослідження: системний підхід; групування; метод середніх, абсолютних та відносних величин; економіко-статистичного порівняння; методи аналізу пропорційності; синтез, графічний метод. **Інформаційну базу** дослідження становлять дані Державної служби статистики України, підручники, посібники, монографії, періодичні видання, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, інтернет-ресурси згідно теми дослідження.

Робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи 38 сторінок, в тому числі 30 сторінок основної частини (містить 8 таблиць та 8 рисунків) та 6 сторінок додатків. Список літератури містить 20 джерел на 2 сторінках.

Розділ 1. Динаміка зміни та аналіз показників диференціації доходів населення доходів населення в Україні

Доходи є основним джерелом забезпечення життєдіяльності населення, важливою характеристикою життєвого рівня, основою розвитку і реалізації людської особистості. Проблеми диференціації доходів населення, зокрема на регіональному рівні досліджували багато вітчизняних вчених [1-3; 5-17]. Водночас вирішення проблеми міжрегіональної диференціації доходів населення потребує ретельного аналізу та оцінки з метою обґрунтування на наступному етапі положень стратегії та політики щодо вирівнювання доходів.

На початковому етапі аналізу доцільно вивчити зміну питомої ваги оплати праці найманих працівників у структурі ВВП України за 2010-2019 рр. (рис. 1).

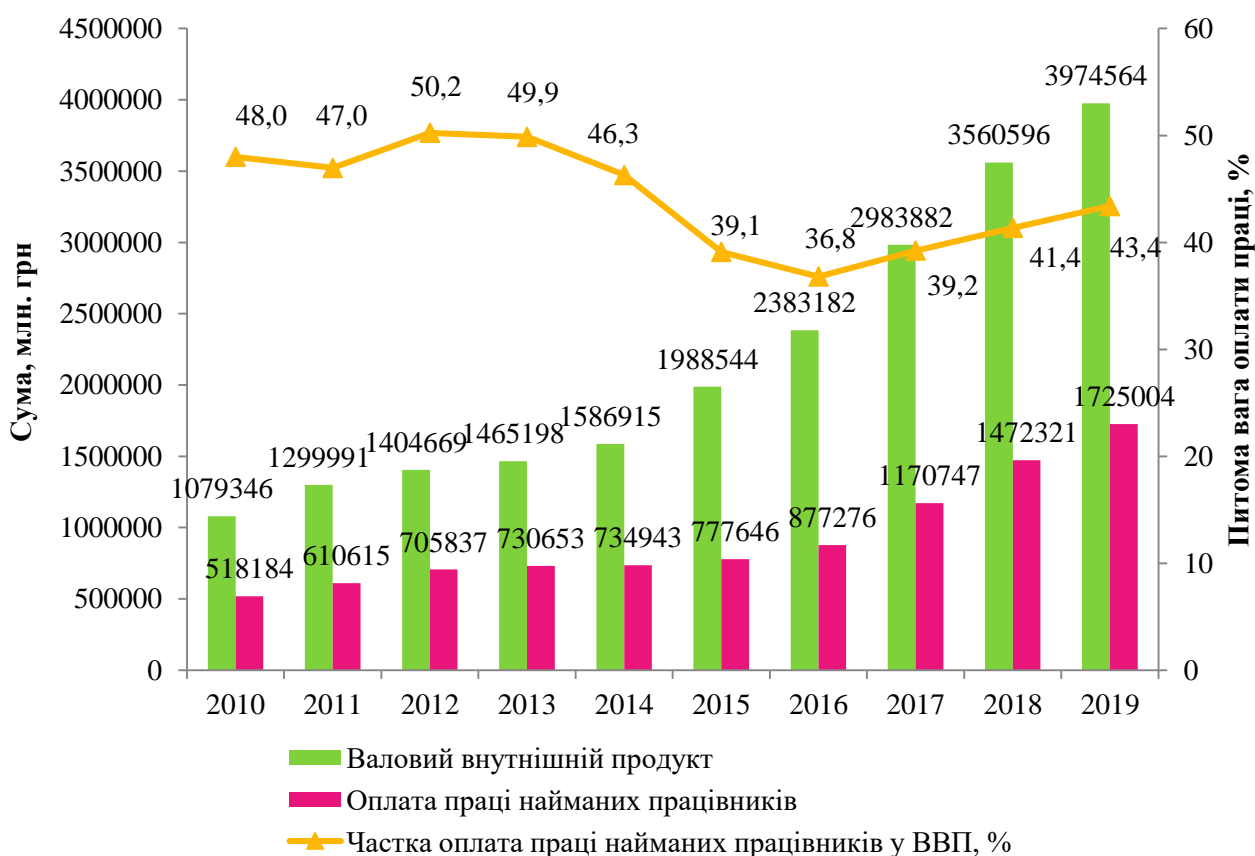

Рис. 1. Питома вага оплати праці в структурі ВВП України у фактичних цінах за 2010–2019 рр. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя (побудовано за даними [4])

Як бачимо з рисунку, після 2014 року спостерігалось чітка тенденція до зниження питомої ваги оплати праці у сумі ВВП країни, яка загалом за аналізований період зменшилася з 48,0% у 2010 році до 43,4% у 2019 році. Це відбувалося на фоні постійного зростання ВВП з 1079346 млн. грн. у 2010 році до 3974564 млн грн. у 2019 році, або майже у 4 рази, тоді як сума оплати праці у цей період зросла тільки у 3 рази. Загалом питома вага оплати праці у ВВП в Україні є значно нижчою, ніж у країнах ЄС, де за станом на 2017 р. частка оплати праці у ВВП у середньому становила понад 65 %.

Надалі вивчено динаміку зміни доходів населення в Україні за 2000-2019рр. (рис. 2).

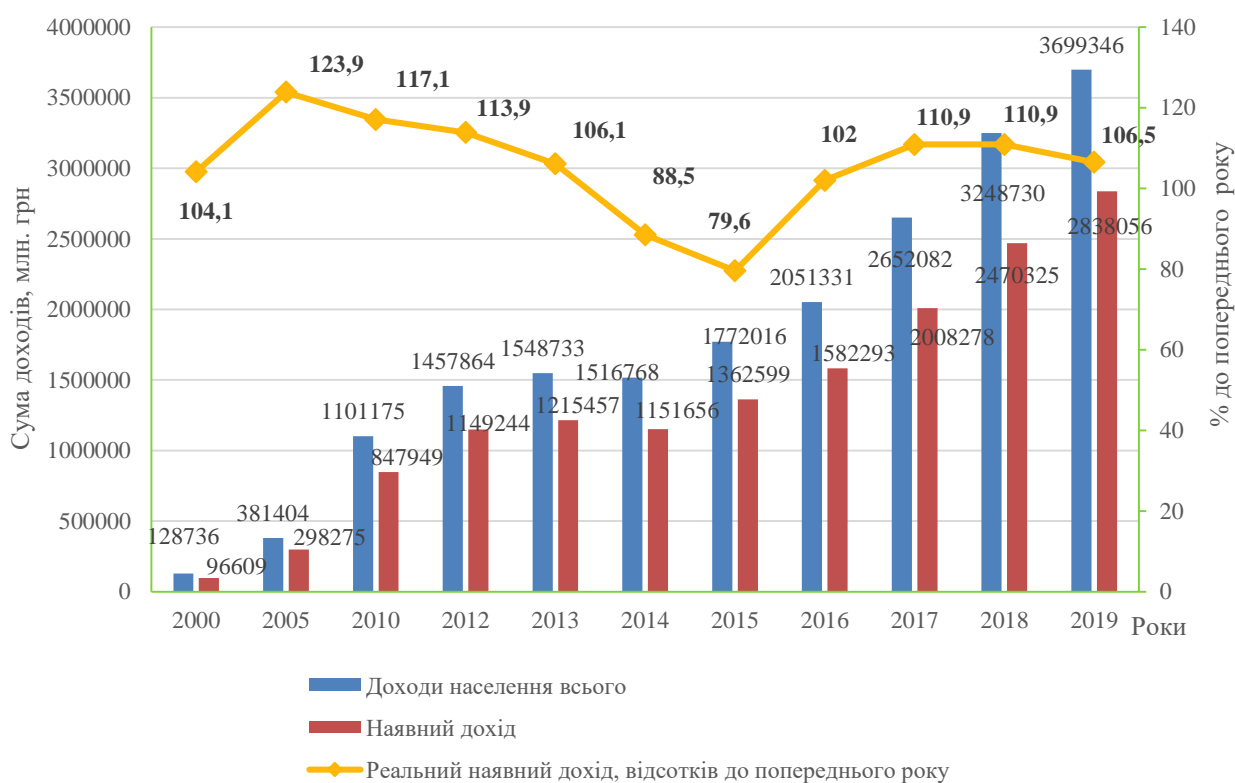

Рис. 2. Зміна загальної суми доходів населення в Україні за 2000-2019 рр. (побудовано автором за даними [4, 19])

Як бачимо, відбувалося зростання номінальних доходів населення, але аналіз реальних доходів показує, що відбувалися негативні темпи зниження доходів населення України протягом останніх 2018-2019 років.

Після цього доцільно вивчити динаміку доходу, який отримувала в середньому одна особа у 2002–2019 роках (рис. 3).

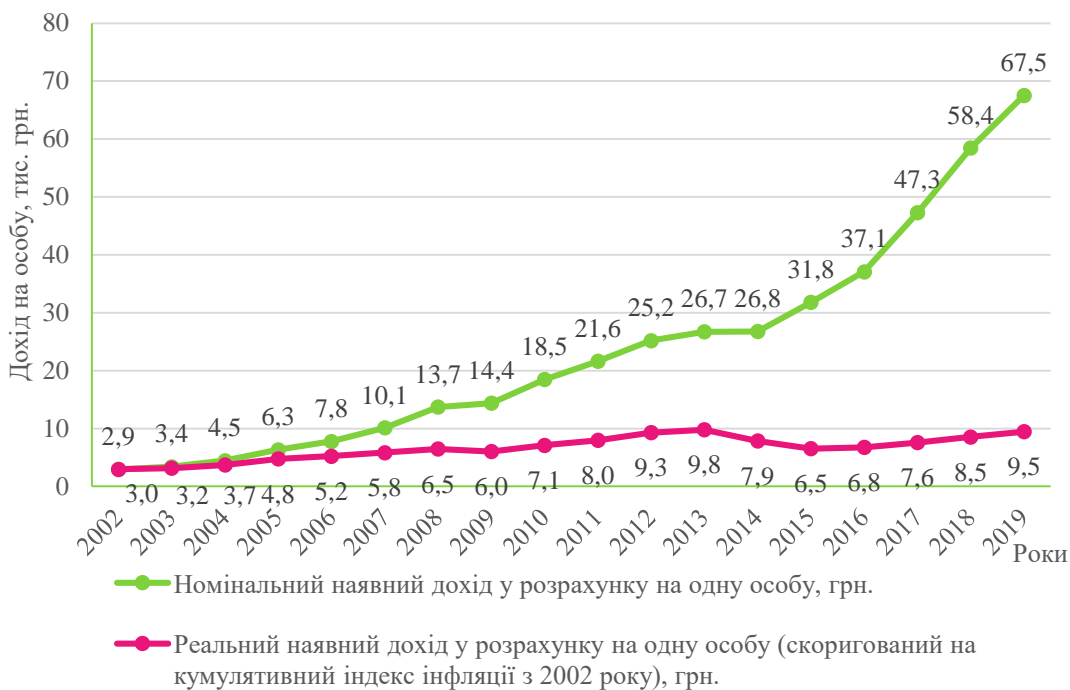

Рис. 3. Зміна наявного номінального та реального доходу на одну особу в Україні протягом 2002–2019 років, грн. (розроблено автором на основі [4])

З рисунку видно, що спостерігається постійне, а з 2010 року й різке підвищення як номінального так і реального доходу однієї особи, але останній показник зростав тільки до 2013 року, коли він набув максимального рівня 9,8 тис грн у порівняних цінах 2012 року, а надалі відбувалося його зниження до 9,5 тис грн. Все це говорить про насправді негативну тенденцію зміни реальних питомих доходів, хоча прогноям останніх 2016-2019 рр. бачимо позитивні зміни цього показника, але це не дозволило перевищити максимального рівня.

Після вивчення загальних тенденцій зміни доходів населення по країні в цілому виникає необхідність проведення глибшого дослідження їх зміни у розрізі окремих регіонів, видів економічної діяльності, за статевою ознакою та місцем проживання. Це дозволить зробити ґрунтовніші висновки щодо причин та наслідків зміни доходів населення відповідно до сучасних тенденцій розвитку економіки на національному та регіональному рівнях в складних економічних умовах.

Тому на початковому етапі аналізу проведено ранжування регіонів України за індексом росту наявного доходу у розрахунку на одну особу по регіонах України за період 2014-2019 рр. (рис. 4).

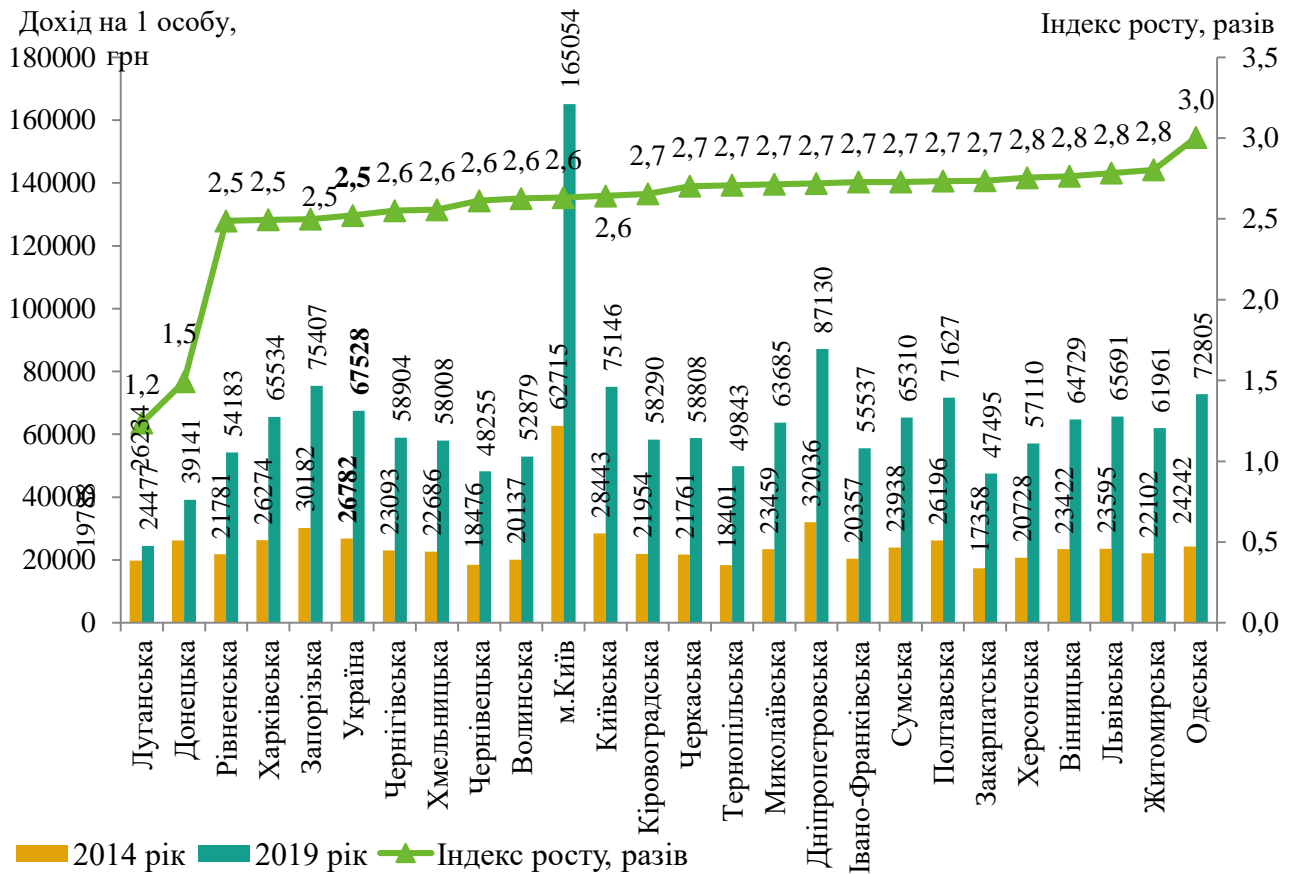

Рис. 4. Ранжування регіонів України за індексом росту наявного доходу у розрахунку на одну особу по регіонах України за 2014-2019 роках, грн. (побудовано автором на основі [4])

Як бачимо, протягом аналізованого періоду найбільшим розміром та найбільшим приростом характеризувалися доходи у м. Києві, які за увесь період зросли майже у 2,6 рази. Найменшими приростами за цей період характеризувалися доходи населення на неокупованих територіях Донецької та Луганської областей, які навіть зросли порівняно з 2014 року на відповідно 20% та 50%. Це пояснюється нестабільністю роботи більшості підприємств та міграцією населення поза межі воєнного конфлікту на сході країни. Решта регіонів за аналізований період продемонструвати приблизно однаковий приріст наявних доходів на рівні 2,6-2,7 рази. Лише Одеська область забезпечила

зростання цього показника у 3 рази, що пов'язується із переорієнтацією сфери туризму та відпочинку із АР Крим до Одеської області, яка характеризувалася порівняно вищим рівнем розвитку відповідної інфраструктури.

Загалом нерівність доходів і заробітної плати сьогодні є характерною для всіх країн незалежно від рівня їх розвитку та доходів населення. Тому виникає необхідність детальнішого вивчення показників диференціації доходів населення, а також їх порівняння із загальнодержавними соціальними стандартами.

Для характеристики диференціації населення (домогосподарств) за рівнем їх грошових доходів використаємо децильний коефіцієнт диференціації доходів населення. Порівняємо децильний коефіцієнт в Україні за останні роки з критерієм, який є пороговим значенням (децильний коефіцієнт не повинен перевищувати 6-8 разів), перевищення якого загрожує економічній безпеці країни (рис. 5).

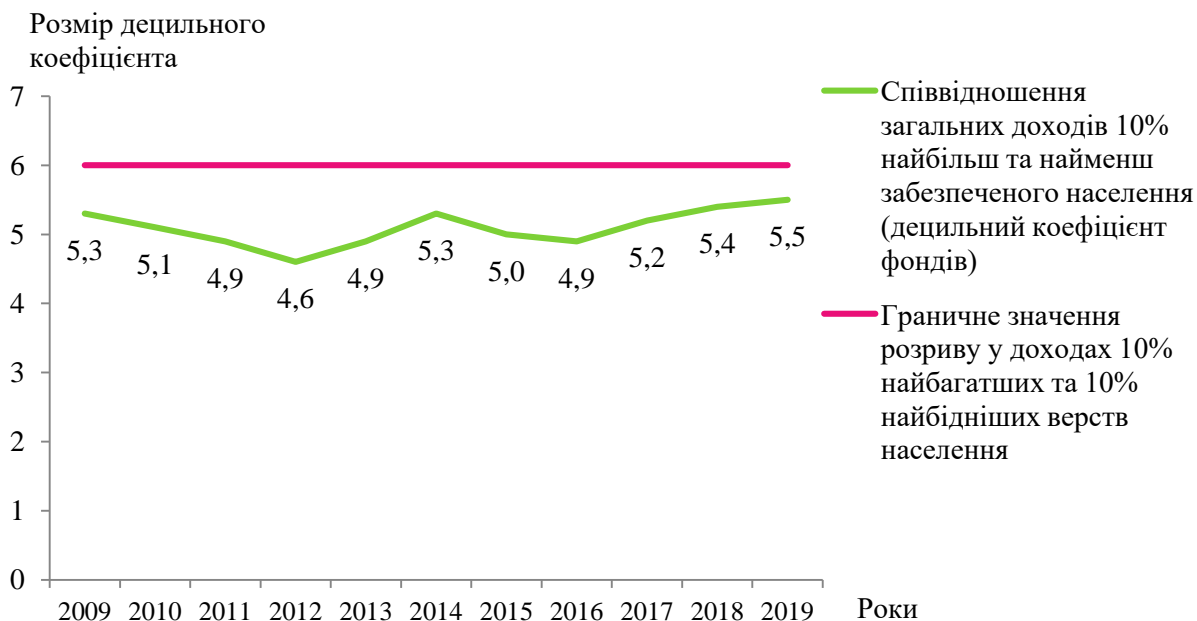

Рис. 5. Динаміка децильного коефіцієнта фондів в Україні за 2009–2019 роки (побудовано автором на основі [4])

Як бачимо, коефіцієнт фондів з 2009 по 2012 роки зменшувався до 4,6 разів, що свідчить про скорочення розриву між 10 % найбагатших та 10 % найбідніших верств населення. Після цього відбулося зростання розшарування суспільства й у

2016-2019 роках цей показник збільшився до 4,9-5,5 рази, тобто розрив доходів набув ознак зростання.

Якщо цей коефіцієнт порівнювати з критерієм, то децильний коефіцієнт в 1,1–1,2 рази менше граничного значення. Це означає, що диференціація доходів населення поки не загрожує економічній безпеці країни.

Фінансово-економічна криза вплинула на всі галузі економіки України. Безумовно, значний вплив відбувся і на доходи населення країни, та їх розподіл між різними його верствами, що можемо побачити з таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка коефіцієнтів нерівності розподілу загальних доходів в Україні за 2009–2019 роки

Показники	Роки						
	2009	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Коефіцієнт концентрації (індекс Джині)	0,257	0,249	0,243	0,244	0,256	0,261	0,265
Децильний коефіцієнт диференціації грошових доходів населення, разів	3,4	2,8	2,8	2,8	3	3,3	3,3
Співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 10% населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	5,3	5,1	5,0	4,9	5,2	5,4	5,5
Співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення (квінтільний коефіцієнт фондів), разів	3,7	3,5	3,5	3,4	3,6	3,8	3,9

Примітка. Розроблено автором на основі [4].

З таблиці видно, що величина всіх коефіцієнтів має тенденцію переважно до збільшення протягом 2009-2019 років. Хоча децильний коефіцієнт диференціації загальних грошових доходів за ці роки становив відповідно змінювався у межах 2,8-3,4 разів, а квінтільний коефіцієнт фондів – 3,5-3,9 разів. Більш стабільною була ситуація щодо зміни децильного коефіцієнта фондів, який диференціювався у межах 4,9-5,5 разів.

Індекс Джині відповідно коливався у межах 0,243-0,265 разів та мав тенденцію до збільшення. Тобто, відповідно до класифікації, запропонованої для країн ОЕСР, з 2009 по 2019 роки наша країна характеризувалася зростанням ступеня нерівності розподілу доходів між домогосподарствами.

Для більш загальної характеристики нерівності розподілу населення за рівнем доходів використовується крива Лоренца. Для її побудови, визначимо узгодженість розподілів за регіонами країни показників загального обсягу доходів та кількості наявного населення у 2019 році.

Розпочнемо аналіз узгодженості з визначення часток результативної і факторної ознак, обчислення коефіцієнта локалізації (табл. 2).

Таблиця 2. Аналіз узгодженості розподілів за регіонами України показників загального обсягу доходів у 2019 році та кількості наявного населення на 01 січня 2020 року

Назва міста, області	Загальний обсяг доходів, млн. грн.		Кількість наявного населення на 1 січня 2020 року, тис. осіб		Клок	Ранг	dq-dw
	Q	dq	W	dw			
1	2		3	4	5	6	7
Україна	3699346	-	41902416	-	23,653	-	0,284
Вінницька	129787	0,035	1545416	0,037	0,951	10	0,002
Волинська	71537	0,019	1031421	0,025	0,786	20	0,005
Дніпропетровська	352532	0,095	3176648	0,076	1,257	2	0,019
Донецька	197830	0,053	4131808	0,099	0,542	24	0,045
Житомирська	96583	0,026	1208212	0,029	0,905	12	0,003
Закарпатська	77568	0,021	1253791	0,030	0,701	23	0,009
Запорізька	166508	0,045	1687401	0,040	1,118	3	0,005
Івано-Франківська	97919	0,026	1368097	0,033	0,811	18	0,006
Київська	171660	0,046	1781044	0,043	1,092	4	0,004
Кіровоградська	71726	0,019	933109	0,022	0,871	16	0,003
Луганська	65859	0,018	2135913	0,051	0,349	25	0,033
Львівська	216966	0,059	2512084	0,060	0,978	8	0,001
Миколаївська	91709	0,025	1119862	0,027	0,928	11	0,002
Одеська	221965	0,060	2377230	0,057	1,058	6	0,003
Полтавська	129922	0,035	1386978	0,033	1,061	5	0,002
Рівненська	81307	0,022	1152961	0,028	0,799	19	0,006
Сумська	90518	0,024	1068247	0,025	0,960	9	0,001

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8
Тернопільська	68968	0,019	1038695	0,025	0,752	21	0,006
Харківська	246086	0,067	2658461	0,063	1,049	7	0,003
Херсонська	75701	0,020	1027913	0,025	0,834	17	0,004
Хмельницька	96886	0,026	1254702	0,030	0,875	15	0,004
Черкаська	92974	0,025	1192137	0,028	0,883	13	0,003
Чернівецька	57755	0,016	901632	0,022	0,726	22	0,006
Чернігівська	76985	0,021	991294	0,024	0,880	14	0,003
Київ	652095	0,176	2967360	0,071	2,489	1	0,105

Примітка. Розроблено автором на основі [4].

Для зведеної характеристики пропорційності обох розподілів можна використати криву концентрації Лоренца і відповідно коефіцієнт концентрації доходів. За даними таблиці 2 знайдемо кумулятивні значення d'_q та d'_w (табл. 3).

Таблиця 3. Вихідні дані для побудови кривої Лоренца у 2019 році

Назва міста, області району	Частка		Кумулятивні частки	
	dq	dw	dq'	dw'
Київ	0,176	0,071	0,176	0,071
Дніпропетровська	0,095	0,076	0,272	0,147
Запорізька	0,045	0,040	0,317	0,187
Київська	0,046	0,043	0,363	0,229
Полтавська	0,035	0,033	0,398	0,263
Одеська	0,060	0,057	0,458	0,319
Харківська	0,067	0,063	0,525	0,383
Львівська	0,059	0,060	0,583	0,443
Сумська	0,024	0,025	0,608	0,468
Вінницька	0,035	0,037	0,643	0,505
Миколаївська	0,025	0,027	0,668	0,532
Житомирська	0,026	0,029	0,694	0,561
Черкаська	0,025	0,028	0,719	0,589
Чернігівська	0,021	0,024	0,740	0,613
Хмельницька	0,026	0,030	0,766	0,643
Кіровоградська	0,019	0,022	0,785	0,665
Херсонська	0,020	0,025	0,806	0,689
Івано-Франківська	0,026	0,033	0,832	0,722
Рівненська	0,022	0,028	0,854	0,750
Волинська	0,019	0,025	0,873	0,774
Тернопільська	0,019	0,025	0,892	0,799
Чернівецька	0,016	0,022	0,908	0,820
Закарпатська	0,021	0,030	0,929	0,850
Донецька	0,053	0,099	0,982	0,949
Луганська	0,018	0,051	1,000	1,000

Примітка. Розроблено автором на основі [10].

У 2019 році в Україні найбільша частка доходів була зосереджена у м. Київ (17,6%), Дніпропетровській (9,5%), Запорізькій (4,5%) та Київській (4,6%) областях, а найменша – у Луганській (1,8%) та Чернівецькій (1,6 %), областях. При цьому найбільша частка населення була в Донецькій (9,9%), Дніпропетровській (7,6%), Харківській (6,3%) та у м. Київ (7,1 %), а найменша – спостерігалась у Чернівецькій (2,2%), Волинській (2,5%), Тернопільській (2,5%) та Кіровоградській (2,2%) областях. Тобто спостерігається значна диференціація показників за цими обраними критеріями.

Надалі на основі даних таблиці 2.8 побудуємо криву Лоренца (рис. 6).

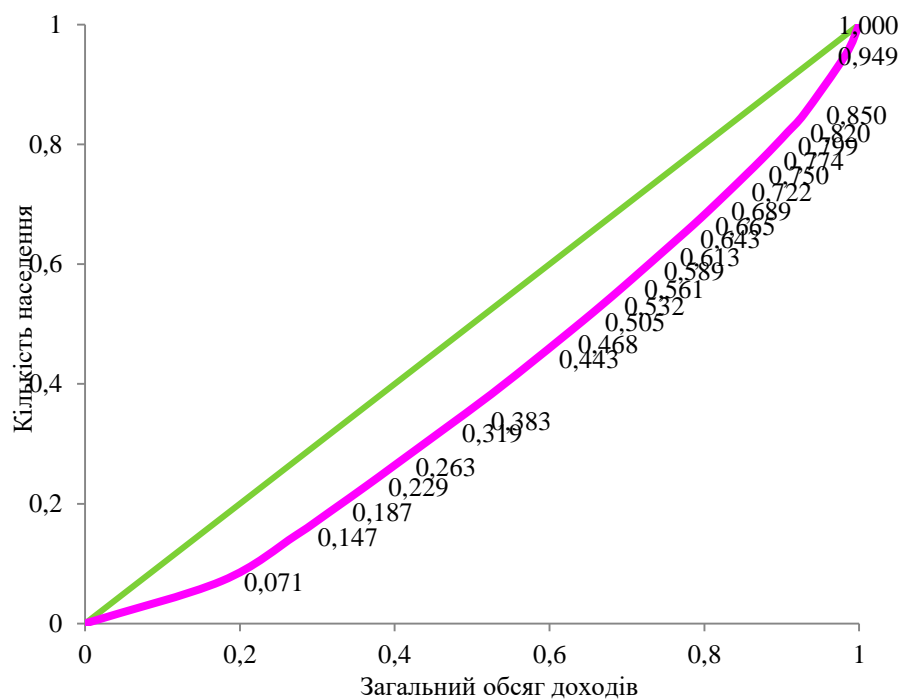

Рис. 6. Крива концентрації Лоренца у 2019 році (побудовано автором на основі даних [4])

Економічна інтерпретація даної моделі полягає в наступному. Бісектриса відображає абсолютно рівномірний розподіл доходів (коли кожен отримує рівний дохід). Виходячи із розрахунків можна зробити висновок, що існує нерівномірність в розподілі доходів та кількістю населення за регіонами країни. Проте ця нерівномірність є незначною, адже крива Лоренца є наближеною до прямої.

Коефіцієнт концентрації доходів на основі побудови кривої Лоренца як відносна характеристика нерівномірності в розподілі доходів в Україні у 2019 році становив:

$$K_{\text{конц}} = 0,5 \cdot 0,284 = 0,142.$$

Відомо, що чим менший коефіцієнт концентрації, тим менш непропорційно розподілені між собою доходи населення країни.

Таким чином, на основі значення коефіцієнта концентрації можна констатувати, що відхилення фактичного розподілу доходів та населення лише на 14,2% відхиляється від нормального пропорційного. Тобто можна вважати, що спостерігається пропорційність розподілу доходів залежно від чисельності населення регіонів.

Отже, на основі проведеного аналізу показників диференціації доходів можна констатувати, що протягом останніх 4-5 років спостерігається збільшення розшарування населення країни та регіонів за рівнями доходів. Практично половина населення перебуває за межею бідності, оскільки країна не забезпечує адекватного зростання реальних доходів. На основі аналізу коефіцієнтів локалізації й концентрації та побудови кривої Лоренца зроблено висновок, що розподіли регіонів за рівнем доходів та чисельністю населення практично пропорційні.

Розділ 2. Методичні та прикладні засади комплексної порівняльної оцінки міжрегіональної диференціації доходів населення

Загалом за європейськими мірками жоден з регіонів України не забезпечує порівняно високий рівень доходів населення, що свідчить про необхідність впровадження заходів щодо стимулювання розвитку реального сектору економіки, залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій, вдосконалення законодавчої бази та підвищення рівня соціальних стандартів життя населення.

На нашу думку, для проведення комплексної оцінки рівня диференціації доходів населення у розрізі регіонів України виходячи з наявних офіційних

статистичних даних доцільно використовувати критерії та показники, що представлені у таблиці 4.

Таблиця 4. Критерії та система показників комплексної оцінки рівня диференціації доходів населення у розрізі регіонів України

Критерій	Показники	Характеристика показника: стимулятор (+), дестимулятор (-)
Рівень відповідності доходів державним соціальним стандартам	Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %	-
	Частка домогосподарств із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %	-
	Частка осіб, які отримують пенсію вище прожиткового мінімуму, %	+
	Частка працівників, зайнятих на підприємствах, де досягнуто вищий розмір мінімальної тарифної ставки (окладу), встановленої колективним договором, по відношенню до законодавчо встановленої мінімальної зарплати, %	+
Рівень соціального і пенсійного забезпечення населення	Середній розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, на одну сім'ю, грн.	+
	Сума грошової допомоги, наданої громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах у середньому на одну особу, грн.	+
	Середній розмір призначеної місячної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, грн.	+
	Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн.	+
Рівень нарахування і виплати основних видів доходів	Найвищий доход населення у розрахунку на одну особу, грн.	+
	Рівень покриття витрат населення доходами, %	+
	Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників за місяць, грн.	+
	Сума заборгованості із виплати заробітної плати в середньому на одного штатного працівника економічно активних підприємств, яким не виплачено заробітну плату, грн.	-

Примітка. Розроблено автором.

«Після визначення основних показників-індикаторів необхідно для кожного із них застосувати методіку індексного аналізу, яка передбачає розрахунок індивідуальних індексів окремих показників-індикаторів по регіонах та

визначення на їх основі групових інтегральних індексів за кожним критерієм і зведеного інтегрального індексу за всіма групами запропонованих критеріїв. Потім за цими показниками визначається місце кожного регіону в загальному рейтингу. Індивідуальні індекси показників-індикаторів у межах кожної групи (Y_{ij}) пропонується визначати за формулами, які залежать від того, чи є показник стимулятором (позитивом вважається його збільшення), чи дестимулятором (позитивом вважається його зменшення)» [18].

«Для показників-стимуляторів, які мають позитивний вплив на рівень розвитку об'єктів дослідження, нормування проводиться за формулою (1), тоді як для показників-дестимуляторів використовується формула (2)» [4]:

$$Y_{ij} = \frac{X_{ij} - X_{j \min}}{X_{j \max} - X_{j \min}}, \quad (1)$$

$$Y_{ij} = \frac{X_{j \max} - X_{ij}}{X_{j \max} - X_{j \min}}, \quad (2)$$

де X_{ij} – значення i -го показника в j -му регіоні;

$X_{j \min}$ – мінімальне значення i -го показника серед j -х регіонів;

$X_{j \max}$ – максимальне значення i -го показника серед j -х регіонів.

Серед представлених у таблиці 4 показників до показників стимуляторів належать показники, відмічені знаком «+», а до дестимуляторів – відмічені знаком «-». «На наступному етапі на основі індивідуальних індексів визначається груповий індекс (Y_i^k) по i -му регіону у k -ій групі показників за формулою середньої арифметичної простої значень індивідуальних індексів, які входять до відповідної групи. У свою чергу, інтегральний індекс рівня доходів населення визначатиметься як середнє арифметичне значень групових індексів.

Важливе значення у процесі порівняльного аналізу та оцінки має групування регіонів за рівнем доходів населення на основі отриманих групових та інтегральних індексів. Групування проводиться шляхом поділу сукупності

регіонів на три групи з рівними інтервалами за рівнем доходів населення у межах інтервалу від 0 до 1:

- порівняно низький: 0,000 – 0,333;
- середній: 0,334 – 0,666;
- порівняно високий: 0,667 – 1,000» [39].

Отже, на основі представленої методики можна на постійній основі проводити комплексну порівняльну оцінку рівня диференціації доходів населення у розрізі регіонів України, на підставі якої можуть прийматися обґрунтовані управлінські рішення щодо перспектив їх зростання та вирівнювання, а також пріоритетів розвитку окремих регіонів.

На першому етапі проведено розрахунок індивідуальних індексів у межах вибраних критеріїв оцінки, результати якого представлено у таблицях Б.1-Б.3 Додатку Б. Надалі для проведення комплексної порівняльної оцінки диференціації доходів населення у розрізі регіонів України розраховані групові індекси за окремими критеріями та інтегральний індекс рівня диференціації доходів населення, а також групування регіонів, що представлено у таблиці 5.

Даний аналіз передбачав типологічне групування та ранжування регіонів за рівнем доходів населення за окремі роки та в цілому за період 2017–2019 рр. За інтегральним показником виділено групи міст та областей України з низьким, середнім і високим рівнем диференціації доходів населення.

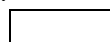
За результатами інтегральної оцінки рівня диференціації доходів населення за критерієм «рівень відповідності доходів державним соціальним стандартам» у розрізі регіонів України за 2017–2019 рр. можна зробити висновок, що в цілому за цей період високим рівнем доходів характеризувалися місто Київ, а також Дніпропетровська, Харківська, Київська, Донецька та Запорізька області (тобто міста та регіони з багатомільйонним населенням), тоді як низьким рівнем доходів відзначалися переважна області Західного регіону України, які не відзначаються високим рівнем промислового розвитку – Волинська, Житомирська, Рівненська, Тернопільська Херсонська, Хмельницька області, а решта регіонів забезпечили середній рівень доходів населення за аналізований період.

Таблиця 5. Групові та інтегральний індекс диференціації доходів населення у розрізі регіонів України за 2017–2019 рр.

Регіон	Групові індекси												Інтегральний індекс рівня диференціації доходів населення			
	Груповий індекс оцінки рівня відповідності доходів державним соціальним стандартам				Груповий індекс оцінки рівня соціального і пенсійного забезпечення населення				Груповий індекс оцінки рівня нарахування і виплати основних видів доходів							
	2017	2018	2019	2017-2019рр.	2017	2018	2019	2017-2019рр.	2017	2018	2019	2017-2019рр.	2017	2018	2019	2017-2019рр.
Вінницька	0,606	0,509	0,533	0,550	0,408	0,325	0,301	0,345	0,436	0,377	0,435	0,416	0,483	0,403	0,423	0,437
Волинська	0,520	0,341	0,560	0,473	0,256	0,346	0,439	0,347	0,394	0,354	0,350	0,366	0,390	0,347	0,449	0,395
Дніпропетровська	0,796	0,576	0,863	0,745	0,264	0,290	0,286	0,280	0,472	0,479	0,448	0,466	0,511	0,448	0,533	0,497
Донецька	0,719	0,648	0,816	0,728	0,390	0,340	0,339	0,356	0,586	0,571	0,588	0,582	0,565	0,520	0,581	0,555
Житомирська	0,313	0,337	0,436	0,362	0,246	0,207	0,202	0,218	0,383	0,325	0,374	0,361	0,314	0,290	0,337	0,314
Закарпатська	0,382	0,449	0,495	0,442	0,138	0,395	0,435	0,323	0,338	0,298	0,311	0,316	0,286	0,381	0,414	0,360
Запорізька	0,628	0,831	0,778	0,746	0,361	0,391	0,352	0,368	0,433	0,378	0,451	0,420	0,474	0,533	0,527	0,511
Івано-Франківська	0,593	0,573	0,533	0,566	0,413	0,379	0,348	0,380	0,412	0,369	0,320	0,367	0,473	0,440	0,400	0,438
Київська	0,815	0,872	0,856	0,847	0,286	0,454	0,303	0,347	0,274	0,258	0,246	0,259	0,458	0,528	0,468	0,485
Кіровоградська	0,480	0,505	0,413	0,466	0,165	0,327	0,256	0,250	0,388	0,340	0,321	0,350	0,344	0,391	0,330	0,355
Луганська	0,562	0,599	0,666	0,609	0,367	0,424	0,402	0,398	0,478	0,474	0,440	0,464	0,469	0,499	0,503	0,490
Львівська	0,551	0,493	0,584	0,543	0,327	0,283	0,279	0,296	0,371	0,342	0,364	0,359	0,416	0,373	0,409	0,399
Миколаївська	0,547	0,744	0,744	0,678	0,398	0,218	0,373	0,330	0,225	0,236	0,417	0,293	0,390	0,399	0,511	0,434
Одеська	0,580	0,530	0,633	0,581	0,465	0,505	0,621	0,530	0,291	0,368	0,338	0,333	0,446	0,467	0,531	0,481
Полтавська	0,669	0,596	0,781	0,682	0,204	0,228	0,236	0,222	0,391	0,357	0,431	0,393	0,421	0,393	0,482	0,432
Рівненська	0,350	0,459	0,640	0,483	0,394	0,530	0,510	0,478	0,333	0,319	0,164	0,272	0,359	0,436	0,438	0,411
Сумська	0,634	0,567	0,627	0,609	0,124	0,143	0,147	0,138	0,412	0,175	0,189	0,259	0,390	0,295	0,321	0,335
Тернопільська	0,503	0,524	0,427	0,484	0,285	0,237	0,230	0,251	0,392	0,319	0,266	0,325	0,393	0,360	0,308	0,353
Харківська	0,738	0,720	0,734	0,731	0,258	0,292	0,299	0,283	0,335	0,297	0,272	0,301	0,444	0,436	0,435	0,438
Херсонська	0,276	0,420	0,389	0,362	0,192	0,240	0,239	0,224	0,359	0,309	0,285	0,318	0,276	0,323	0,304	0,301
Хмельницька	0,506	0,335	0,626	0,489	0,292	0,163	0,183	0,213	0,417	0,288	0,296	0,334	0,405	0,262	0,368	0,345
Черкаська	0,571	0,434	0,664	0,556	0,233	0,152	0,161	0,182	0,342	0,325	0,279	0,315	0,382	0,304	0,368	0,351
Чернівецька	0,520	0,441	0,408	0,456	0,208	0,311	0,325	0,281	0,335	0,299	0,292	0,309	0,354	0,350	0,342	0,349
Чернігівська	0,631	0,502	0,564	0,566	0,268	0,216	0,340	0,275	0,380	0,305	0,293	0,326	0,426	0,341	0,399	0,389
м. Київ	0,863	0,890	0,869	0,874	0,381	0,285	0,386	0,351	0,693	0,742	0,677	0,704	0,646	0,639	0,644	0,643
Україна всього	0,626	0,597	0,677	0,633	0,353	0,402	0,396	0,383	0,438	0,394	0,401	0,411	0,472	0,464	0,491	0,476

Примітка. Розраховано автором.

Умовні позначення:

- порівняно низький

- середній

- порівняно високий

Підсумки інтегральної оцінки рівня доходів населення за критерієм «рівень соціального і пенсійного забезпечення населення» у розрізі регіонів України за 2017–2019 рр. показують, що за цей період високим рівнем доходів не відзначився жоден з регіонів України. Тоді як середнім рівнем доходів характеризувалися місто Київ, а також Одеська, Вінницька, Волинська, Луганська, Івано-Франківська, Запорізька області (тобто переважно області, які не відзначаються високим рівнем соціально-економічного розвитку), а решта регіонів забезпечили порівняно низький рівень доходів населення за аналізований період за вказаним критерієм.

Щодо результатів інтегральної оцінки рівня доходів населення за критерієм «рівень нарахування і виплати основних видів доходів» у розрізі регіонів України за 2017–2019 рр., можна зробити висновок, що в цілому за цей період високим рівнем доходів характеризувалося тільки місто Київ (що пояснюється його окремим статусом як столиці країни, де зосереджені основні фінансові потоки), тоді як низьким рівнем доходів відзначалися тільки Закарпатська, Київська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська області, які не відзначаються високим рівнем промислового розвитку. Решта регіонів забезпечили середній рівень доходів населення за цим критерієм протягом аналізованого періоду.

Результати інтегральної оцінки рівня диференціації доходів населення у розрізі регіонів України за період 2017–2019 рр. показали, що у середньому за аналізований період найвищий рівень доходів не забезпечив жоден з регіонів, а найбільше наблизилося до цієї межі тільки місто Київ (0,643). Натомість більшість регіонів забезпечили середній рівень доходів населення, а до регіонів з порівняно низьким рівнем диференціації доходів потрапили тільки дві області переважно області Західної і Південної України – Житомирська та Херсонська, які є дотаційними і не відзначаються високим рівнем соціально-економічного розвитку.

Загалом проведені дослідження показали, що протягом періоду 2017–2012 рр. 92% регіонів України характеризуються середнім рівнем доходів населення, що пояснюється недостатнім стимулюванням розвитку реального сектору в цих регіонах, низьким рівнем продуктивності праці, недостатньою інвестиційною привабливістю виробничої сфери тощо. У решті 8% регіонах України рівень доходів населення знаходиться на низькому рівні та потребує реалізації підтримуючих заходів з метою забезпечення їх стабільного зростання, що залежатиме не тільки від рішень органів законодавчої і виконавчої влади національного і регіонального рівнів, а й від кон'юнктури на світових ринках товарів і послуг.

На наступному етапі на основі проведених розрахунків проведено ранжування та групування регіонів України за рівнем доходів населення за результатами комплексної порівняльної оцінки за 2017–2019 рр., результати якого представлено на рисунку 7.

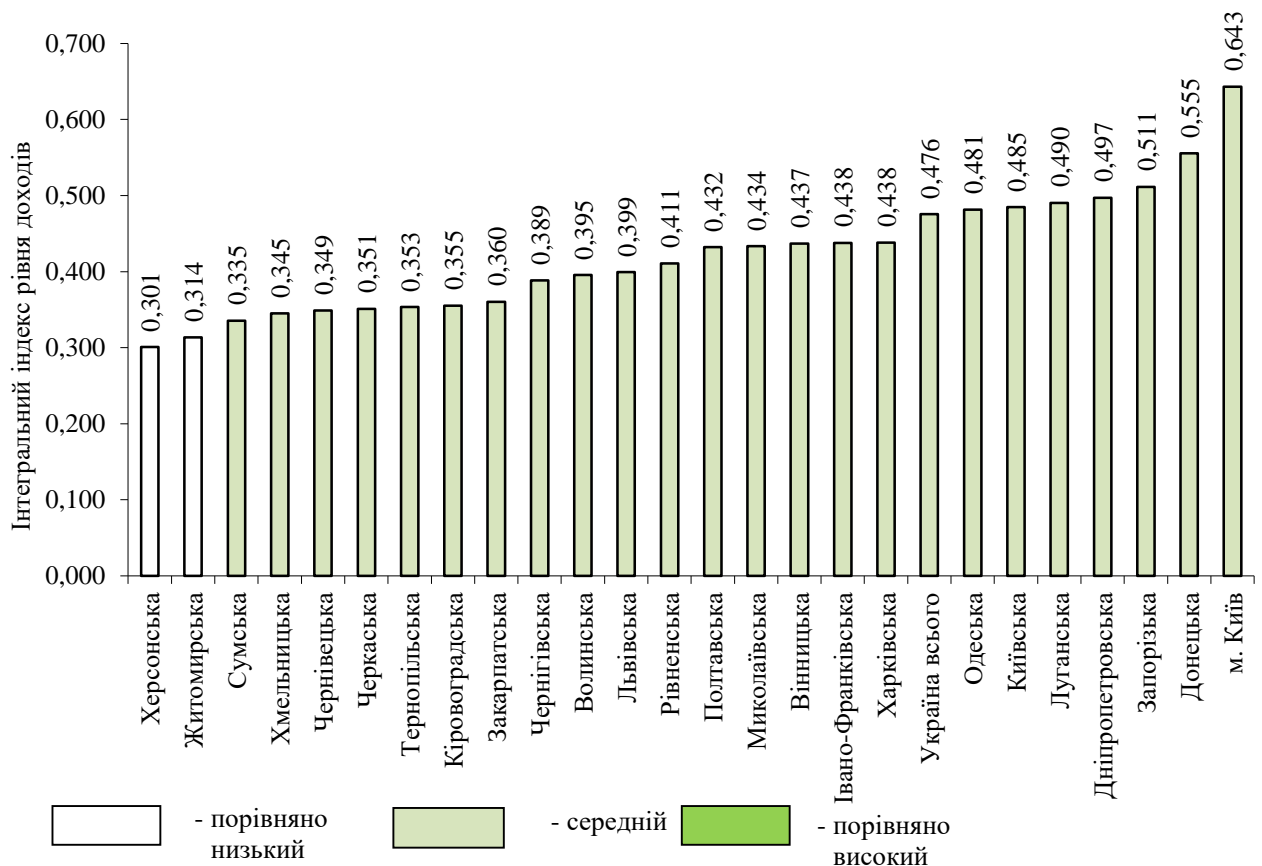

Рис. 7. Ранжування та групування регіонів України за рівнем доходів населення за результатами комплексної порівняльної оцінки за 2017–2019 рр.

Дані рисунку підтверджують, що жоден з регіонів України не забезпечив порівняно високий рівень доходів населення за підсумками періоду 2017–2017 рр., що свідчить про необхідність впровадження заходів щодо стимулювання розвитку реального сектору економіки, залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій, вдосконалення законодавчої бази та підвищення рівня соціальних стандартів життя населення.

На нашу думку, цього можна досягнути за рахунок поступового переходу до європейських соціальних стандартів рівня життя населення, що дозволить Україні у недалекій перспективі не тільки підписати угоду про асоціацію з ЄС, а й стати повноправним членом європейського співтовариства. Результати комплексної оцінки стануть основою для розробки основних положень стратегії зниження диференціації доходів у регіонах України.

Розділ 3. Основні положення стратегії зниження диференціації доходів у регіонах України

«Визначення на перспективу стратегічних напрямів усталеного зростання доходів населення регіонів України і конкретних інструментів їх забезпечення повинно ґрунтуватися на високоефективній регіональній політиці, яка передбачає нівелювання надмірних соціально-економічних відмінностей між регіонами, у тому числі необґрунтовану диференціацію сукупних доходів населення в розрізі міської і сільської місцевості, різних типів поселень, окремих секторів регіонального ринку праці та сфери зайнятості населення.

Ці напрями повною мірою залежать від обраної стратегії розвитку регіону, під якою науковці розуміють систему пріоритетів, завдань, механізмів і комплексних заходів, спрямованих на реалізацію довгострокових цілей соціально-економічного розвитку з урахуванням потенціалу регіонів, їхнього внеску в досягнення визначеної державою мети» [7].

Формування майбутнього соціально-економічного потенціалу регіону, у тому числі стосовно забезпечення добробуту населення та його доходів, залежить від спроможності регіональної і місцевої влади обрати стратегічно

правильний напрям розвитку і забезпечити його реалізацію.

Для регулювання проблеми диференціації доходів населення до тієї межі, коли вони сягнуть оптимального та справедливого рівня, необхідно розробити стратегію, яка б змогла вирішити проблему їх диференціації.

Виходячи з напрямів політики вирівнювання доходів, визначених у розділі 2, необхідно визначити види та основні положення стратегії зниження диференціації доходів населення. Пропонується формувати такі види загальної стратегії:

– антикризова стратегія – для регіонів, які забезпечили низький рівень доходів та потребують негайної реалізації комплексу антикризових заходів, спрямованих на підвищення рівня доходів та покращення рівня життя в цілому;

– стратегія стабілізації – для регіонів, які досягнули середнього рівня доходів та потребують проведення зважених заходів для недопущення зниження рівня доходів населення та використання усіх наявних можливостей щодо їх підвищення та зниження рівня їх диференціації;

– стратегія утримання позицій – для регіонів, які досягнули високого рівня доходів та прагнуть постійного підтримання досягнутих результатів та пошуку нових можливостей їх підвищення.

Ієрархія та механізм вибору стратегії вирівнювання доходів населення для регіонів представлено на рисунку 8.

На початковому етапі визначатимуться типи стратегії зниження диференціації доходів. Надалі визначатимуться інтегральні індекси рівня доходів. Після цього встановлюватимуться критерії та здійснюватиметься групування регіонів за визначеними інтегральними індексами. Надалі проходитиме формування матриці вибору типу та основних положень стратегії зниження диференціації доходів. На завершальному етапі потрібно буде провести позиціонування регіонів у матриці вибору виду стратегії зниження диференціації доходів та здійснити обґрунтування її положень. Від успішності реалізації цих дій залежатиме подальша ефективність реалізації регіональної політики підвищення доходів населення.

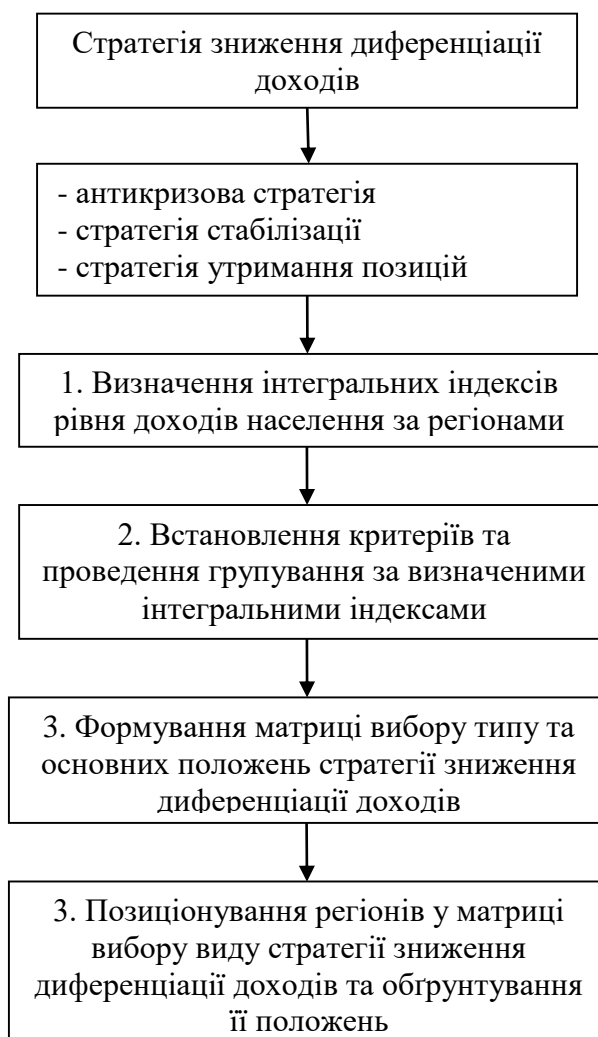

Рис. 8. Види та порядок обґрунтування стратегій зниження диференціації доходів населення на основі результатів їх комплексної оцінки (розроблено автором)

На основі даної схеми розроблено основні положення загальної стратегії зниження диференціації доходів для регіонів залежно від рівня доходів населення (табл. 6), визначеного за підсумками проведеного аналізу та оцінки. Зокрема, передбачено, що найбільш відповідальною буде реалізація антикризової стратегії, адже від її успішності залежатимуть підсумки соціально-економічного розвитку відповідно регіону. Позитивні результати реалізації визначених антикризових заходів залежатимуть від того, наскільки на їх досягнення будуть спрямовані усі органи влади регіонального рівня.

Таблиця 6. Основні положення загальної стратегії зниження диференціації доходів для регіонів залежно від рівня доходів населення

Вид базової стратегії (за груповим індексом рівня доходів)		
Антикризова стратегія (для регіонів з низьким рівнем доходів)	Стратегія стабілізації (для регіонів з середнім рівнем доходів)	Стратегія утримання позицій (для регіонів з високим рівнем доходів)
<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення середнього рівня заробітної плати не нижче прожиткового мінімуму; - мінімізація суми заборгованості з виплати заробітної плати у середньому на одного зайнятого; - удосконалення методики визначення права сім'ї на адресну допомогу; - забезпечення розміру середньої пенсії не нижче прожиткового мінімуму; - зниження тіньової зайнятості та легалізація заробітної плати; - зменшення податкового тиску, введення практики «податкових канікул» - залучення позабанківських заощаджень населення в офіційний оборот; - протидія виведенню доходів в офшорні зони; - реформування бюджетної системи з метою наповнення місцевих бюджетів; - належна компенсація втрат доходів внаслідок підняття тарифів на комунальні послуги. 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення середнього рівня заробітної плати вище прожиткового мінімуму; - недопущення збільшення заборгованості з виплати заробітної плати; - удосконалення механізму фінансування адресної грошової соціальної допомоги, забезпечення прозорості проходження коштів з бюджетів різних рівнів від одержувача пільги до надавача послуг; - забезпечення розміру середньої пенсії вище прожиткового мінімуму; - введення прогресивної шкали оподаткування; - впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва; - формування реалістичних соціальних стандартів життя населення для кожного регіону. 	<ul style="list-style-type: none"> - утримання заробітної плати працівників на вищому від середнього рівні серед усіх регіонів; - ліквідація суми заборгованості з виплати заробітної плати; - запровадження моніторингу оцінки ефективності адресної соціальної допомоги - стимулювання населення до виведення доходів з “тіні”; - введення прогресивної шкали оподаткування доходів; - впровадження системи підтримки малого підприємництва, завдяки розвитку інвестування та кредитування цієї галузі; - зниження податкового тиску на соціально відповідальний бізнес.

Примітка. Розроблено автором.

Для обґрунтування основних положень стратегій в рамках загальної стратегії зниження диференціації доходів для регіонів на основі результатів розрахунку групових індексів у таблиці 7 представлено матрицю, яка показує, який вид загальної стратегії та основні заходи, що їй відповідають, повинні реалізовуватись в окремому регіоні залежно від досягнутого групового індексу рівня доходів.

Таблиця 7. Матриця вибору виду загальної стратегії зниження диференціації доходів у розрізі регіонів залежно від результатів інтегральної оцінки

Групування регіонів за значенням інтегрального або групового індексу рівня доходів	Вид загальної стратегії		
	антикризова стратегія	стратегія стабілізації	стратегія утримання позицій
низький	+		
середній		+	
високий			+

Примітка. Розроблено автором.

Формування цієї матриці дозволить запропонувати для кожного типу регіону залежно від результатів проведеного групування регіонів за значенням інтегрального або групового індексу рівня доходів вибрати вид загальної стратегії: антикризова стратегія, стратегія стабілізації або стратегія утримання позицій.

На основі результатів оцінки рівня доходів населення за регіонами України проведено їх позиціонування у матриці вибору виду та основних положень загальної стратегії зниження диференціації доходів у регіонах України (табл. 8).

Так як високого рівня доходів не забезпечив жоден з регіонів України, то усі вони розмістилися у клітинках матриці, які характеризують низький та середній рівень доходів, якому відповідають окремі види загальної стратегії зниження диференціації доходів населення. Оскільки за результатами оцінки високим рівнем доходів не характеризувався жоден з регіонів, то на даному етапі будуть використовуватись лише антикризова стратегія та стратегія

стабілізації. Стратегія утримання позицій буде реалізовуватись для регіонів, які в подальшому забезпечать високий рівень доходів.

Таблиця 8. Результати вибору виду стратегії вирівнювання рівня доходів для регіонів України

Вид стратегії	Місто, область країни
Антикризова стратегія	Херсонська, Житомирська
Стратегія стабілізації	м. Київ, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська, Вінницька, Хмельницька, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Волинська
Стратегія утримання позицій	-

Примітка. Розроблено автором.

Отже, для регіонів, які забезпечили низький рівень доходів населення (Херсонська, Житомирська області) запропоновано зосередитися на реалізації антикризової стратегії, яка передбачає виконання ряду заходів:

- забезпечення середнього рівня заробітної плати не нижче прожиткового мінімуму;
- мінімізація суми заборгованості з виплати заробітної плати у середньому на одного зайнятого;
- удосконалення методики визначення права сім'ї на адресну допомогу;
- забезпечення розміру середньої пенсії не нижче прожиткового мінімуму;
- зниження тіньової зайнятості та легалізація заробітної плати;
- зменшення податкового тиску, введення практики «податкових канікул»;
- залучення позабанківських заощаджень населення в офіційний оборот;
- протидія виведенню доходів в офшорні зони;
- реформування бюджетної системи з метою наповнення місцевих бюджетів;
- належна компенсація втрат доходів внаслідок підняття тарифів на комунальні послуги.

Для інших регіонів (міста Київ та Севастополь, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська, Вінницька, Хмельницька, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Волинська області), які досягнули середнього рівня доходів, пропонується використовувати стратегію стабілізації, яка передбачає виконання таких заходів:

- забезпечення середнього рівня заробітної плати вище прожиткового мінімуму;
- недопущення збільшення заборгованості з виплати заробітної плати;
- удосконалення механізму фінансування адресної грошової соціальної допомоги, забезпечення прозорості проходження коштів з бюджетів різних рівнів від одержувача пільги до надавача послуг;
- забезпечення розміру середньої пенсії вище прожиткового мінімуму;
- введення прогресивної шкали оподаткування;
- впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва;
- формування реалістичних соціальних стандартів життя населення для кожного регіону.

Стратегія утримання позицій передбачає реалізацію таких заходів:

- утримання заробітної плати працівників на вищому від середнього рівні серед усіх регіонів;
- ліквідація суми заборгованості з виплати заробітної плати;
- запровадження моніторингу оцінки ефективності адресної соціальної допомоги;
- стимулювання населення до виведення доходів з “тіні”;
- введення прогресивної шкали оподаткування доходів;
- впровадження системи підтримки малого підприємництва, завдяки розвитку інвестування та кредитування цієї галузі;
- зниження податкового тиску на соціально відповідальний бізнес.

На основі викладеного вище та узагальнення рекомендацій ряду дослідників [3, 8, 20], рекомендуємо послідовне і поетапне вирішення проблеми значної диференціації доходів населення.

У найближчий час, тобто у 2021–2022 рр., необхідно засобами державного і суто регіонального сприяння соціально-економічному розвитку мінімізувати наслідки негативного впливу фінансово-економічної кризи на формування трудових доходів населення на основі стимулювання промислового і сільськогосподарського виробництва, розвитку інфраструктури, розгортання мережі надання виробничих і соціальних послуг. Обмеження бідності слід вважати головним соціальним завданням на цьому етапі.

У подальших 2023–2024 рр. важливо вжити більш радикальних заходів з тим, щоб зменшити диспропорції в доходах міських і сільських мешканців, знизити їх міжрегіональну диференціацію на основі реалізації ефективних заходів соціально-економічної політики вирівнювання, створити необхідні передумови для істотного зростання реальних трудових доходів населення. У цьому контексті пріоритетного значення набуває вирішення проблеми формування доходів сільського населення на основі створення нових робочих місць в агропромисловому виробництві, розвитку в сільській місцевості самостійної зайнятості населення.

На довгострокову перспективу у 2025–2026 рр. необхідно забезпечити високі темпи зростання номінальних і реальних доходів населення, які відповідають темпам модернізації економіки і підвищення регіональної продуктивності праці з метою наближення до європейських соціальних стандартів та значного підвищення добробуту населення як основних орієнтирів у цій сфері. Саме цей етап повинен бути якісно новим у досягненні цілей підвищення доходів населення та його життєвого рівня.

Реалізація запропонованих стратегій призведе до:

1. Достатньої захищеності доходів від інфляції, забезпечення стабільності надходжень доходів населення, що створюватиме передумови для реалізації трудового потенціалу регіонів країни, прагнення до професійного зростання, а

також позитивно вплине на соціальний клімат у регіонах.

2. Забезпечення соціально прийняттого гідного рівня номінальних і реальних доходів населення, тобто такого, що дає змогу забезпечити відтворення фізичних і розумових здібностей не тільки зайнятого працівника, але й непрацездатних членів його сім'ї. З цією метою необхідно досягти частки заробітної плати у структурі ВВП на рівні, не нижче 60-70 %, що забезпечить виконання відтворювальної функції доходів.

3. Оптимального співвідношення різних джерел формування доходів на регіональному рівні (насамперед кількісних співвідношень між оплатою найманої праці, підприємницьким доходом, доходом від власності), яка забезпечується розвитком підприємницьких структур, модернізацією робочих місць за наймом, залученням заощаджень населення та його особистого майна до фондового ринку. Структуру сукупних доходів населення потрібно оптимізувати в напрямі збільшення трудових надходжень за рахунок розвитку нових інноваційних видів діяльності, ефективних підприємницьких структур.

4. Рациональних територіальних, галузевих співвідношень в оплаті праці однакової складності, між працівниками бюджетної і позабюджетної сфери, зайнятими у сфері матеріального виробництва і сфері послуг, серед працюючих в аналогічних сферах економічної діяльності в міській і сільській місцевості.

5. Випереджаючих темпів зростання доходів найбільш вразливих верств населення порівняно із середньо- та високодохідними верствами з метою скорочення їхньої чисельності, подолання найгостріших проявів крайньої бідності в депресивних регіонах країни, насамперед у сільській місцевості.

6. Перетворення доходів населення в інвестиційний ресурс території завдяки ефективному використанню заощаджень; розробка та реалізація програм щодо їх залучення в економічний обіг.

Переваги реалізації зазначених стратегій:

– для державної та регіональної влади – зростання чисельності платників податків і розширення податкової бази, зниження залежності наповнюваності регіональних бюджетів від діяльності окремих господарюючих суб'єктів;

– для територіальних громад – створення нових робочих місць і відповідно зростання зайнятості й поява нових можливостей одержання трудових доходів, покращення соціального клімату в регіоні й формування стабільних соціальних відносин;

– для бізнесу – нові можливості в розвитку виробництва та наданні послуг, скороченні загальних виробничих видатків, зростанні конкурентоспроможності економічної діяльності та виходу на міжнародні товарні ринки.

Отже, при злагодженому механізмі дії усіх методів та інструментів, ситуація з рівнем диференціації доходів населення повинна поліпшитись за рахунок того, що забезпечиться захист мало захищених верств, здійсниться підвищення доходів найнижчих прошарків, та, разом з тим, буде здійснюватися нагляд за неконтрольованим зростанням доходів найбільш забезпечених верств, та, завдяки прогресивному оподаткуванню доходів, почне виконуватися принцип соціальної справедливості.

Висновки

Результати аналізу зміни складу, структури та динаміки зміни доходів населення в Україні показали, що питома вага оплати праці в структурі ВВП України у фактичних цінах має тенденцію до зменшення, хоча реальний дохід на одну особу практично не змінився. Також зменшується частка населення із доходами нижче прожиткового мінімуму, а у структурі доходів зменшується частка заробітної плати. Середньомісячна заробітна плата у відсотках до мінімальної має тенденцію до підвищення. Грошові доходи займають близько 90% у сукупних доходах населення, але їх частка зменшується.

У регіональному розрізі найбільшим рівнем доходів характеризуються м. Київ та регіони з найбільшою чисельністю населення. Донецький та Поліський економічний райони характеризуються найменшим рівнем грошових доходів на одну особу. Реальні грошові доходи в середньому на одне домогосподарство за рік у сільській місцевості є порівняно меншими, ніж у міській. Найвищий рівень заробітної плати забезпечують переважно більші

та промислово розвинуті міста та області. Серед видів економічної діяльності найвищим рівнем відзначається заробітна плата у фінансовій та страховій діяльності, а найнижчий – у тимчасовому розміщенні та організації харчування, сільському, лісовому та рибному господарстві, а також у сфері охорони здоров'я та наданні соціальної допомоги.

Виходячи з проблем зростання диференціації доходів населення, визначено основні напрями підвищення рівня доходів, серед яких: реформування системи оплати праці, сприяння розвитку підприємницької діяльності, проведення пенсійної реформи, реформування системи соціальної допомоги, вдосконалення системи оподаткування, боротьба з тіньовими доходами, удосконалення механізму формування доходів в регіонах.

Запропоновано порядок розробки та реалізації стратегічного набору зниження диференціації доходів населення і на основі проведеного позиціонування регіонів у матриці вибору обґрунтовано основні положення загальної стратегії, яка включає: антикризову стратегію, стратегію стабілізації та стратегію утримання позицій. Оскільки високого рівня доходів в Україні не забезпечив жоден з регіонів, то для них потрібно реалізовувати антикризову стратегію та стратегію стабілізації. Стратегія утримання позицій буде застосовуватись у випадку, якщо регіон забезпечить високий рівень доходів.

Розроблено методику комплексної порівняльної оцінки рівня доходів населення у розрізі регіонів України на основі виділення сукупності критеріїв (рівень відповідності доходів державним соціальним стандартам, рівень соціального і пенсійного забезпечення населення, рівень нарахування і виплати основних видів доходів) та показників, що їм відповідають, що дозволить обґрунтувати базові положення політики вирівнювання рівня доходів населення, а на її основі визначити основні засади стратегій для кожного регіону.

Список використаної літератури

1. Бригадир В. О. Диференціація населення країн ЄС за рівнем доходів. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. Вип. 2. С. 12–17.
2. Васильченко В. С., Гриненко А.М., Грішнова О.А. Управління трудовим потенціалом: Навч. посіб., Л.П. Керб. К.: КНЕУ, 2005. 403 с.
3. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 24(2). С. 58-63.
4. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Дмитришин Л. І. Концептуальний підхід до моделювання просторово-структурної диференціації грошових доходів населення. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 6. С. 114–121.
6. Забуга С. І., Дейнека М. О. Оцінка оптимального рівня диференціації доходів за допомогою апарату виробничо-інституційних функцій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Економічна*. 2017. Вип. 93. С. 137–144.
7. Заяць В. С. Стратегії забезпечення джерел формування доходів населення регіонів. *Економіка та держава*. 2012. № 4. С. 16-19.
8. Лавренкова І. М. Шляхи зменшення диференціації доходів населення та методи подолання бідності. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 28. С. 75–86.
9. Назарова Г. В., Гончарова С. Ю., Семенченко А. В. Регулювання доходів соціальних груп населення: монографія. Електрон. текстові дан. (36,8 МБ). Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 270 с.
10. Наумова М. А. Диференціація доходів населення України: тенденції і фактори. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. № 2. С. 130–142.
11. Притула Х. М., Пастернак О. І., Винар Н. В. Рівень диференціації умов життя та доходів населення як один з індикаторів сталого розвитку країни.

Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 4. С. 39–44.

12. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5.10.2000 р , № 2017 III.

13. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 лип. 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49–51. Ст. 376.

14. Радченко Л .П. Диференціація доходів населення і проблеми сталого соціально-економічного розвитку. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Економіка»*. 2013. Вип. 13. С. 48–55.

15. Семенченко А. В. Дослідження впливу факторів диференціації на розподіл доходів населення. *Бізнес Інформ*. 2018. № 4. С. 209–214.

16. Старостенко Г. Г., Перегудова А. С. Регулювання диференціації доходів населення й зниження бідності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70), № 2(1). С. 14–20.

17. Фаріон М. М. Диференціація доходів населення України: сучасні реалії. *Наука й економіка*. 2014. Вип. 3. С. 255–261.

18. Шубалий О. М. Методичні засади комплексної статистичної оцінки стану регіонального ринку праці. *Економічний форум*. 2016. № 4. С. 273-282.

19. Шубалий О. М. Тенденції зміни доходів населення в умовах економічної нестабільності. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 366-372.

20. Юрчик Г. М., Самолюк Н. М. Оцінювання диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 3. С. 133–144.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1. Розрахунок реального наявного доходу у розрахунку на одну особу (у порівняних цінах 2002 року)

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Номінальний наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.	2938	3400,3	4468,4	6332	7771	10126	13716	14373	18486	21638	25206	26719	26782	31803	37080	47270	58442	67524
Індекси споживчих цін (до грудня попереднього року)	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	114	110	104,1
Індекси споживчих цін (до грудня попереднього року)	0,994	1,082	1,123	1,103	1,116	1,166	1,223	1,123	1,091	1,046	0,998	1,005	1,249	1,433	1,124	1,137	1,098	1,041
Індекси споживчих цін (до грудня попереднього року) наростаючим	0,994	1,07551	1,2078	1,3322	1,4867	1,7335	2,1201	2,3809	2,5975	2,717	2,7116	2,7252	3,4037	4,878	5,4823	6,233	6,844	7,125
Реальний наявний дохід у розрахунку на одну особу (скоригований на кумулятивний індекс інфляції з 2002 року), грн.	2955,7	3161,58	3699,6	4753	5226,9	5841,3	6469,5	6036,8	7116,7	7963,8	9295,6	9804,6	7868,5	6520	6763,5	7583	8539	9477

Примітка. Побудовано автором.

Додаток Б

Таблиця Б.1. Індивідуальні та групові індекси рівня відповідності доходів державним соцстандартам у розрізі регіонів

Регіон	Індивідуальні індекси показників												Груповий індекс оцінки рівня відповідності доходів державним соціальним стандартам		
	Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць нижче прожитков. мінімуму, %			Частка домогосподарств із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць нижче прожитков. мінімуму, %			Частка осіб, які отримують пенсію вище прожиткового мінімуму, %			Частка працівників, зайнятих на підприємствах, де досягнуто вищий розмір мін. тарифної ставки (окладу), встановленої колективним договором, до встановленої мінімальної зарплати, %					
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019			
Вінницька	0,867	0,938	0,841	0,650	0,557	0,682	0,736	0,439	0,611	0,171	0,104	0,000	0,606	0,509	0,533
Волинська	0,711	0,792	0,754	0,465	0,274	0,701	0,522	0,299	0,524	0,381	0,000	0,260	0,520	0,341	0,560
Дніпропетровська	0,578	0,479	0,986	0,783	0,717	0,764	0,823	0,795	0,859	1,000	0,312	0,845	0,796	0,576	0,863
Донецька	0,747	0,521	0,812	0,771	0,792	0,930	0,893	0,846	0,954	0,467	0,435	0,570	0,719	0,648	0,816
Житомирська	0,000	0,458	0,783	0,389	0,321	0,274	0,663	0,414	0,649	0,200	0,156	0,040	0,313	0,337	0,436
Закарпатська	0,976	1,000	0,942	0,268	0,198	0,484	0,000	0,000	0,000	0,286	0,597	0,555	0,382	0,449	0,495
Запорізька	0,723	0,917	0,899	0,732	0,896	0,771	0,779	0,707	0,785	0,276	0,805	0,660	0,628	0,831	0,778
Ів.-Франківська	1,000	1,000	1,000	0,739	0,632	0,497	0,492	0,258	0,349	0,143	0,403	0,285	0,593	0,573	0,533
Київська	0,904	0,854	0,942	0,847	0,953	0,707	0,651	0,679	0,776	0,857	1,000	1,000	0,815	0,872	0,856
Кіровоградська	0,482	0,667	0,000	0,529	0,613	0,541	0,670	0,539	0,672	0,238	0,201	0,440	0,480	0,505	0,413
Луганська	0,578	0,708	0,739	0,809	0,632	0,592	0,861	0,881	0,934	0,000	0,175	0,400	0,562	0,599	0,666
Львівська	0,807	0,917	0,957	0,522	0,377	0,599	0,692	0,386	0,607	0,181	0,292	0,175	0,551	0,493	0,584
Миколаївська	0,518	0,896	0,797	0,847	0,802	0,796	0,584	0,494	0,597	0,238	0,786	0,785	0,547	0,744	0,744
Одеська	0,711	1,000	0,942	0,656	0,415	0,624	0,498	0,412	0,505	0,457	0,292	0,460	0,580	0,530	0,633
Полтавська	0,964	0,396	0,986	0,643	0,764	0,739	0,829	0,659	0,823	0,238	0,565	0,575	0,669	0,596	0,781
Рівненська	0,145	0,521	0,942	0,631	0,340	0,478	0,405	0,367	0,484	0,219	0,610	0,655	0,350	0,459	0,640
Сумська	0,940	0,854	0,565	0,643	0,708	0,720	0,819	0,681	0,817	0,133	0,026	0,405	0,634	0,567	0,627
Тернопільська	0,711	0,979	0,913	0,287	0,245	0,000	0,394	0,229	0,353	0,619	0,643	0,440	0,503	0,524	0,427
Харківська	0,795	0,938	0,855	1,000	0,887	0,822	0,758	0,672	0,777	0,400	0,383	0,480	0,738	0,720	0,734
Херсонська	0,602	0,479	0,391	0,000	0,528	0,382	0,370	0,470	0,478	0,133	0,201	0,305	0,276	0,420	0,389
Хмельницька	0,398	0,792	0,797	0,408	0,000	0,389	0,735	0,261	0,534	0,486	0,286	0,785	0,506	0,335	0,626
Черкаська	0,723	0,000	0,899	0,739	0,896	0,701	0,783	0,488	0,693	0,038	0,351	0,365	0,571	0,434	0,664
Чернівецька	0,976	0,813	0,768	0,732	0,557	0,408	0,258	0,192	0,150	0,114	0,201	0,305	0,520	0,441	0,408
Чернігівська	0,687	0,750	0,464	0,796	0,434	0,777	0,811	0,615	0,801	0,229	0,208	0,215	0,631	0,502	0,564
м. Київ	0,855	0,917	0,928	0,987	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,610	0,643	0,550	0,863	0,890	0,869
Україна всього	0,711	0,750	0,841	0,688	0,642	0,675	0,697	0,573	0,690	0,410	0,422	0,500	0,626	0,597	0,677

Таблиця Б.2. Індивідуальні та групові індекси оцінки рівня соціального і пенсійного забезпечення населення у розрізі регіонів України за 2017-2019 рр.

Регіон	Індивідуальні індекси показників												Груповий індекс оцінки рівня соціального і пенсійного забезпечення населення		
	Середній розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, на одну сім'ю, грн.			Сума грошової допомоги, наданої громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах у середньому на одну особу, грн.			Середній розмір призначеної місячної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, грн.			Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн.					
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Вінницька	1,000	1,000	0,690	0,045	0,032	0,117	0,486	0,175	0,285	0,102	0,090	0,114	0,408	0,325	0,301
Волинська	0,085	0,435	0,665	0,256	0,209	0,229	0,575	0,642	0,743	0,108	0,100	0,118	0,256	0,346	0,439
Дніпропетровська	0,143	0,137	0,101	0,047	0,020	0,057	0,179	0,339	0,397	0,689	0,663	0,590	0,264	0,290	0,286
Донецька	0,147	0,177	0,206	0,091	0,057	0,128	0,326	0,131	0,156	0,996	0,996	0,867	0,390	0,340	0,339
Житомирська	0,269	0,431	0,342	0,021	0,047	0,000	0,564	0,230	0,296	0,130	0,118	0,170	0,246	0,207	0,202
Закарпатська	0,467	0,780	1,000	0,045	0,040	0,015	0,000	0,723	0,682	0,042	0,039	0,042	0,138	0,395	0,435
Запорізька	0,340	0,476	0,381	0,295	0,289	0,220	0,250	0,278	0,343	0,559	0,522	0,466	0,361	0,391	0,352
Івано-Франківська	0,222	0,377	0,187	0,274	0,161	0,221	1,000	0,824	0,846	0,157	0,154	0,140	0,413	0,379	0,348
Київська	0,423	0,694	0,254	0,026	0,317	0,149	0,278	0,400	0,403	0,416	0,404	0,406	0,286	0,454	0,303
Кіровоградська	0,182	0,690	0,283	0,000	0,000	0,043	0,284	0,435	0,514	0,193	0,184	0,185	0,165	0,327	0,256
Луганська	0,126	0,283	0,164	0,195	0,157	0,242	0,357	0,454	0,491	0,790	0,804	0,711	0,367	0,424	0,402
Львівська	0,299	0,505	0,446	0,029	0,052	0,011	0,750	0,351	0,433	0,232	0,223	0,227	0,327	0,283	0,279
Миколаївська	0,273	0,126	0,508	0,118	0,098	0,141	0,930	0,392	0,583	0,269	0,257	0,261	0,398	0,218	0,373
Одеська	0,290	0,524	0,822	1,000	1,000	1,000	0,293	0,229	0,367	0,276	0,265	0,297	0,465	0,505	0,621
Полтавська	0,067	0,120	0,129	0,148	0,080	0,099	0,257	0,380	0,377	0,342	0,330	0,339	0,204	0,228	0,236
Рівненська	0,495	0,840	0,696	0,320	0,169	0,235	0,645	1,000	1,000	0,118	0,111	0,108	0,394	0,530	0,510
Сумська	0,051	0,104	0,088	0,024	0,024	0,062	0,203	0,236	0,223	0,221	0,209	0,213	0,124	0,143	0,147
Тернопільська	0,379	0,616	0,495	0,148	0,083	0,081	0,612	0,248	0,345	0,000	0,000	0,000	0,285	0,237	0,230
Харківська	0,111	0,250	0,212	0,321	0,418	0,401	0,161	0,107	0,182	0,440	0,395	0,400	0,258	0,292	0,299
Херсонська	0,191	0,356	0,277	0,200	0,145	0,089	0,227	0,309	0,451	0,150	0,149	0,140	0,192	0,240	0,239
Хмельницька	0,223	0,363	0,268	0,188	0,128	0,098	0,675	0,085	0,248	0,083	0,076	0,117	0,292	0,163	0,183
Черкаська	0,129	0,256	0,212	0,098	0,034	0,038	0,506	0,132	0,198	0,198	0,184	0,196	0,233	0,152	0,161
Чернівецька	0,285	0,939	0,849	0,087	0,054	0,057	0,416	0,214	0,356	0,044	0,037	0,040	0,208	0,311	0,325
Чернігівська	0,211	0,332	0,241	0,221	0,035	0,485	0,464	0,332	0,433	0,174	0,164	0,204	0,268	0,216	0,340
м. Київ	0,000	0,000	0,000	0,142	0,141	0,544	0,383	0,000	0,000	1,000	1,000	1,000	0,381	0,285	0,386
Україна всього	0,270	0,460	0,395	0,321	0,418	0,401	0,423	0,346	0,411	0,398	0,383	0,374	0,353	0,402	0,396

Таблиця Б.3. Індивідуальні та групові індекси оцінки рівня нарахування і виплати основних видів доходів у розрізі регіонів України за 2017-2019 рр.

Регіон	Індивідуальні індекси показників												Груповий індекс оцінки рівня нарахування і виплати основних видів доходів		
	Найвищий доход населення у розрахунку на одну особу, грн.			Рівень покриття витрат населення доходами, %			Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників за місяць, грн.			Сума заборгованості із виплати заробітної плати в середньому на одного штатного працівника економічно активних підприємств, яким не виплачено зарплату, грн.					
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Вінницька	0,285	0,282	0,286	0,509	0,391	0,388	0,102	0,127	0,160	0,847	0,707	0,905	0,436	0,377	0,435
Волинська	0,217	0,203	0,202	0,323	0,214	0,249	0,053	0,054	0,077	0,983	0,944	0,870	0,394	0,354	0,350
Дніпропетровська	0,402	0,437	0,446	0,490	0,450	0,497	0,248	0,288	0,348	0,746	0,741	0,502	0,472	0,479	0,448
Донецька	0,087	0,103	0,104	0,975	0,998	1,000	0,396	0,413	0,473	0,886	0,772	0,773	0,586	0,571	0,588
Житомирська	0,258	0,257	0,267	0,312	0,217	0,259	0,051	0,061	0,060	0,910	0,766	0,909	0,383	0,325	0,374
Закарпатська	0,172	0,165	0,164	0,196	0,127	0,142	0,144	0,168	0,147	0,841	0,733	0,789	0,338	0,298	0,311
Запорізька	0,372	0,358	0,362	0,440	0,307	0,327	0,235	0,267	0,313	0,684	0,579	0,801	0,433	0,378	0,451
Івано-Франківська	0,237	0,224	0,221	0,434	0,315	0,297	0,093	0,089	0,097	0,884	0,847	0,665	0,412	0,369	0,320
Київська	0,336	0,362	0,360	0,000	0,006	0,086	0,293	0,324	0,381	0,468	0,339	0,156	0,274	0,258	0,246
Кіровоградська	0,254	0,238	0,241	0,382	0,216	0,222	0,043	0,034	0,038	0,875	0,874	0,782	0,388	0,340	0,321
Луганська	0,000	0,000	0,000	1,000	1,000	0,848	0,055	0,060	0,086	0,857	0,836	0,825	0,478	0,474	0,440
Львівська	0,281	0,289	0,293	0,240	0,168	0,211	0,150	0,157	0,156	0,812	0,755	0,793	0,371	0,342	0,364
Миколаївська	0,284	0,279	0,279	0,410	0,307	0,345	0,207	0,181	0,248	0,000	0,175	0,797	0,225	0,236	0,417
Одеська	0,331	0,342	0,344	0,107	0,072	0,151	0,177	0,159	0,153	0,551	0,898	0,705	0,291	0,368	0,338
Полтавська	0,317	0,330	0,335	0,419	0,320	0,352	0,179	0,214	0,231	0,651	0,563	0,806	0,391	0,357	0,431
Рівненська	0,235	0,220	0,211	0,478	0,314	0,329	0,082	0,076	0,117	0,535	0,664	0,000	0,333	0,319	0,164
Сумська	0,289	0,282	0,290	0,526	0,363	0,384	0,070	0,054	0,067	0,761	0,000	0,016	0,412	0,175	0,189
Тернопільська	0,194	0,182	0,180	0,441	0,269	0,256	0,000	0,000	0,027	0,931	0,824	0,599	0,392	0,319	0,266
Харківська	0,314	0,287	0,292	0,114	0,000	0,029	0,124	0,105	0,132	0,788	0,796	0,635	0,335	0,297	0,272
Херсонська	0,248	0,236	0,232	0,201	0,101	0,086	0,052	0,014	0,016	0,935	0,885	0,805	0,359	0,309	0,285
Хмельницька	0,267	0,240	0,239	0,352	0,199	0,188	0,069	0,057	0,079	0,980	0,655	0,677	0,417	0,288	0,296
Черкаська	0,250	0,240	0,244	0,262	0,144	0,179	0,087	0,077	0,100	0,767	0,840	0,591	0,342	0,325	0,279
Чернівецька	0,194	0,176	0,169	0,133	0,016	0,000	0,012	0,003	0,000	1,000	1,000	1,000	0,335	0,299	0,292
Чернігівська	0,256	0,245	0,245	0,329	0,195	0,246	0,015	0,004	0,018	0,919	0,774	0,664	0,380	0,305	0,293
м. Київ	1,000	1,000	1,000	0,462	0,339	0,404	1,000	1,000	1,000	0,308	0,630	0,304	0,693	0,742	0,677
Україна всього	0,303	0,304	0,306	0,361	0,265	0,297	0,278	0,288	0,315	0,810	0,717	0,685	0,438	0,394	0,401

Примітка. Побудовано автором.

Анотація

Актуальність теми. Вирішення проблеми зниження диференціації доходів населення є особливо актуальним для України та її регіонів в теперішній складний період розвитку національної економіки. Адже від того, як рівномірно будуть розподілені доходи залежить і справедливість отримання належного доходу незалежно від місця проживання громадянина.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні напрямів зниження міжрегіональної диференціації доходів населення. **Завдання дослідження:**

- вивчити склад, структуру та динаміку зміни доходів населення в Україні;
- провести аналіз розподілу доходів населення за галузевими, соціальними та регіональними ознаками;
- провести аналіз показників диференціації доходів населення;
- розробити методичні та прикладні засади комплексної порівняльної оцінки регіональної диференціації доходів населення;
- обґрунтувати основні положення стратегії зниження диференціації доходів у регіонах України.

Об'єктом дослідження є рівень диференціації доходів населення в Україні та її регіонах. **Предметом дослідження** є методичні та прикладні аспекти обґрунтування напрямів зниження регіональної диференціації доходів населення. **Методи дослідження:** системний підхід; групування; метод середніх, абсолютних та відносних величин; економіко-статистичного порівняння; методи аналізу пропорційності; синтез, графічний метод. **Інформаційну базу** дослідження становлять дані Державної служби статистики України, підручники, посібники, монографії, періодичні видання, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, інтернет-ресурси згідно теми дослідження.

Робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи 38 сторінок, в тому числі 30 сторінок основної частини (містить 8 таблиць та 8 рисунків) та 6 сторінок додатків. Список літератури містить 20 джерел на 2 сторінках.

Ключові слова: доходи, диференціація, регіони, комплексна оцінка, індекси.